

Historisch kader 'Delft & de Gouden Eeuw'

van 1572 tot 1672

door Bas van der Wulp, gemeentearchivaris van Delft

Onderstaande chronologische weergave van de Gouden Eeuw in Delft biedt inspiratie om uit te putten en geeft een juist historisch kader.

De Gouden Eeuw is geen vastomlijnd tijdperk. Als begrenzingen voor Nederland worden wel 1600-1700 en 1600-1672 gebruikt. Specifiek voor Delft zou je de grenzen kunnen stellen op **1572** tot **1672**.

- 1572 was het jaar dat Delft zich aansloot bij de Opstand tegen Spanje en waarin de Prins van Oranje zich in Delft vestigde.
- 1672 was het jaar waarin de Nederlanden onverhoeds werden aangevallen door Engeland, Frankrijk en enkele Duitse vorstendommen. Voor Delft markeert die oorlog, waarin de stedelijke economie instortte, een breuk met de decennia daarvoor.

Hoe je zo'n Gouden Eeuw ook markeert, dat dit edele metaal in dit tijdperk voor veel mensen niet weggelegd was, is duidelijk.

De Gouden Eeuw in Delft in chronologische volgorde:

- ➔ **1572** Tijdens de Opstand tegen Spanje kiest Delft eind juli voor het kamp van de opstandelingen onder leiding van de Prins van Oranje. De prins vestigt zich in het goed verdedigbare Delft en de stad wordt het bestuurscentrum van de opstandelingen. In de vergaderingen van de Staten van Holland, veruit de belangrijkste provincie van de opstandige Nederlandse gewesten, krijgt Delft een voorname derde plaats bij het stemmen (na Dordrecht en Haarlem maar vóór Amsterdam, Rotterdam etc). Deze plaats houden zij gedurende het bestaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Schaduwzijde: Alle rooms-katholieke instellingen (kerken, kloosters en kapellen) werden gesloten voor de roomse eredienst en er mochten in het openbaar geen katholieke uiterlijkheden plaatsvinden. De pater van het St.-Agathaklooster werd door de geuzen naar Leiden gebracht en daar dood gemarteld. Priesters werden de stad uitgestuurd, kloostergemeenschappen ontbonden en het begijnhof gesloten. De publieke kerk was voortaan de gereformeerde kerk. Delft werd een stad in oorlog. Gedurende de

Gouden Eeuw en daarna zijn niet-gereformeerden gediscrimineerd (maar niet vervolgd, zoals de niet-katholieken tot 1572 overkwam.)

- **1581** In plaats van een jaarwisseling op 25 maart (de Delftse stijl of Boodschapstijl) ging de stad over op een jaarwisseling op 1 januari (Jaardagstijl) net als de rest van Holland.
- **1584** Frederik Hendrik, de jongste zoon van de Prins, wordt geboren in het Prinsenhof en in dat zelfde jaar wordt de Prins doodgeschoten door Balthasar Gerardsz. Hij wordt bijgezet in de Nieuwe Kerk en zijn huishouden en hofhouding verhuizen naar Den Haag.
- **1597** Naast de Heilige Geestmeesters, die altijd namens de stad de armenzorg als taak hadden, trad sinds ook de diaconie van de Gereformeerde Kerk op. De diakenen beperkten zich niet tot de lidmaten van de kerk maar evengoed rees vooral na 1585 het aantal bedelaars en andere van hulp afhankelijke personen de pan uit, ook door vluchtelingenstromen uit het zuiden. De stad richtte de Kamer van Charitate op om de bedelarij te reguleren en de leercontracten voor kinderen bij ambachtsbazen te controleren op te lage verdiensten voor de kinderen, om te voorkomen dat deze toch nog naar de armenzorg moesten. Verder waren er (zoals in alle eeuwen) particuliere initiatieven op het gebied van armenzorg, huisvesting (hofjes) en scholing, op basis van liefdadigheid.
- **1600** Na het jaar 1600 veranderde de Delftse economie in die zin dat de stad zijn leidende positie als bierproducent verloor; ook de Delftse (eigenlijk de hele Hollandse) wolnijverheid had tijdens de Spaanse overheersing al harde klappen gekregen doordat veel ondernemers om hun gereformeerde geloof naar Engeland waren gevlucht en van daar uit Holland beconcurrerden. In andere steden ontwikkelde zich met de komst van gevluchte specialisten uit Vlaanderen en elders een nieuwe bloeiende textielnijverheid. In Delft vestigden zich weinig nieuwe textielwerkers. Wél kwamen er vanaf 1592 enkele tapijtwevers in de stad, met name François Spiering, Karel van Mander, Joost Lanckaert en Maximiliaen van der Gucht. Zo'n tapijtweverij was een groot bedrijf met tientallen medewerkers. Kunst en ondernemerschap gingen samen.

(vooral na 1600) Michiel van Mierevelt (1566-1641) geldt als de beste portretschilder van Holland. Daarnaast was hij een uiterst slimme ondernemer, die zijn leerlingen liet werken aan de vele bestellingen van kopieën van portretten van de Oranje-prinsen en

daarnaast een cliënteel had in de elite van dit gewest. Hij stierf als een zeer rijk man. In Delft hebben veel andere belangrijke schilders gewerkt, onder anderen Carel Fabritius, Jan Steen, Pieter de Hooch en natuurlijk Joannes Vermeer.

- **1602** Delft krijgt een Kamer in de nieuw opgerichte VOC. Delfshaven, tot dan als haven van Delft vooral bestemd voor visserij en bierexport, krijgt een nieuwe functie. Er komt een scheepswerf tot 1795 111 schepen voor de reis naar de Oost bouwt. Daarnaast worden vanuit die haven nog ruim 200 schepen voor de reis naar Indië uitgerust. De kamer bouwt in 1631 een pakhuis met kantoren en vergaderruimte aan de westzijde van de Oude Delft en in 1649 een tweede pakhuis daar tegenover. De handel met de Oost brengt veel rijkdom naar de stad maar deze komt terecht bij een beperkte groep mensen. De VOC werd ook in de stad een belangrijke werkgever. Delft krijgt zijn rijkdom van voor 1572 weer terug en rijke inwoners geven graag geld uit aan mooie huizen en beeldende kunst; vooral voor schilders is er een goede afzetmarkt.

Schaduwzijde: Aanvankelijk bestonden de bemanningen vooral uit Delftenaren en aan het einde van de eeuw was hun aandeel nog steeds ruim de helft. De sterfte onderweg (ziekte, schipbreuk en piraterij) en op de eindbestemming in Indië (tropische ziekten) was groot. Er ontstond een overschot aan huwbare vrouwen en er waren nogal veel gezinnen van wie de man/vader weg was en die afhankelijk waren van armenzorg. Ook werden tussen 1649 en 1671 jongens uit het weeshuis meegestuurd. Van de 144 stierven er 78 tijdens de reis of kort erna. In 1628 werden er naast dertien jongens zeven meisjes naar de Oost gestuurd. Van die meisjes overleden er onderweg vier. De weeshuisregenten besloten toen om geen meisjes meer uit te zenden. Voor wat de VOC in hun 'werkgebieden' aanrichtte onder de lokale bevolking, is eeuwenlang geen oog geweest.

- **1602** Vanaf 1602 Delftse pottenbakkers zien het populaire dunne Chinese porselein naar Europa komen en spannen zich in om door toevoeging van mergel en andere bakmethodes aardewerk te produceren dat op het porselein lijkt; het begin van de faïence-industrie.
- **1613** De Kamer van Charitate fuseert met de diakonie; er worden nieuwe belastingen in de stad geheven om vaste inkomsten voor de Kamer te genereren, daarnaast krijgt de Kamer de beschikking over het vermogen van het Leprooshuis aan de Haagweg. Elke

behoefte Delftenaar krijgt – op maat maar sober – brood, turf en kleding en medische zorg van een stadsdokter.

- **1616** De Zuidkolk bij de Hooikade wordt gegraven zodat grote VOC-schepen daar konden aanmeren. De financiering van dit werk met de verhoging van de graanaccijns leidde tot het Vrouwenoproer, waarbij het stadsbestuur in het stadhuis werd belegerd en ontzet moest worden door een eenheid soldaten uit Den Haag onder leiding van prins Frederik Hendrik.

- **1618** Het stadhuis brandt af, alleen de oude toren, het Nieuwe Steen, blijft overeind. Deze toren had ook de stadsbrand van 1536 doorstaan.

- **1620** Het nieuwe stadhuis en het grafmonument voor de Prins worden voltooid.

- **1621** De Merchant Adventurers, een compagnie van Engelse wolhandelaren, vestigt zich in Delft. Dat was belangrijk omdat deze groep van de koning van Engeland het monopolie had gekregen voor de handel van ongeverfde wollen stoffen naar het continent. Volgens het contract voerden zij gedurende acht jaar in Delft alle ongeverfde lakens (wollen stof) in die bestemd waren voor de markt van de Republiek. De invoer, opslag en doorvoer waren van groot economisch belang maar ook het verven van die stoffen zorgde voor veel werkgelegenheid. Na afloop van hun contract vertrokken zij naar Rotterdam.

- **1621** Oprichting van de West-Indische Compagnie (WIC) waarbij Delft en Rotterdam een Kamer combineren, de Kamer van de Maze. De WIC dreef handel met plaatsen in de Amerika's en voerde oorlog tegen Spanje en Portugal. Een van de middelen daartoe was kaapvaart. Piet Heyn uit Delfshaven wordt een belangrijke kaperkapitein en in 1628 verovert hij met zijn schepen een Spaanse retourvloot vol zilver, met een waarde (destijds!) van elf miljoen gulden. Al één jaar later sneuvelt hij in een gevecht met de Duinkerker kapers. Hij kreeg in de Oude Kerk in Delft een praalgraf.

Nóg een beroemde Nederlandse vlootvoogd ligt in die kerk begraven en ook hij kreeg er een praalgraf. In 1653 sneuvelde Maarten Tromp, die in zijn jeugd een gewaardeerde kapitein onder Piet Heyn was, in een handelsoorlog met Engeland, de eerste van drie in de zeventiende eeuw. In zijn lange carrière was hij zowel door de Engelse koning als door de Franse koning in de adelstand

verheven. Zijn familie woonde ten tijde van zijn dood in Delft, vandaar zijn laatste rustplaats in de Oude Kerk.

- **1624-1625** Grote pestepidemie met duizenden doden. Waarschijnlijk overleed zo'n 20% van de Delftse bevolking.
- **1632** Op 31 oktober resp. op 4 november worden in de Nieuwe Kerk Joannes Vermeer en Antoni van Leeuwenhoek gedoopt, van wie de eerste in onze tijd wereldberoemd is als schilder en de tweede als vader van het microbiologisch onderzoek.

De Republiek der Verenigde Nederlanden blijven tot 1648 formeel in oorlog met Spanje; in dat jaar wordt de Vrede van Munster gesloten waarbij de Republiek erkend wordt als zelfstandige natie. De Zuidelijke Nederlanden, ongeveer het huidige België, blijven onder Spaans bewind.

- **1644** Door een burgeroorlog in China kwam de aanvoer van Chinees porselein stil te liggen. Dat bood de kans aan de faïencemakers om zich extra toe te leggen op imitatie van de originele Chinese producten en dat deden zij tot in de achttiende eeuw met groot succes. De Porceleyne Fles is de laatste fabriek van 'Delfts blauw' uit die tijd.
- **1654** In de ochtend van 12 oktober ontploft het Kruithuis van de Staten van Holland, ergens tussen de Geerweg en de Doelenstraat. Veel mensen wisten niet van het bestaan ervan en nu weten we nog niet waar het gestaan heeft. Een belangrijk deel van het noordoostelijk stadsgebied werd volkomen verwoest en verder was er geen gebouw zonder schade. Een onbekend aantal mensen, tussen de honderd en de duizend, kwam om het leven, onder wie de nog jonge schilder Carel Fabritius. Hij gold tot zijn dood voor veel mensen als de beste schilder van de stad.
- **1667** Oud-burgemeester Dirck Evertsz. Van Bleyswijck geeft deel 1 uit van zijn Beschryvinge der Stadt Delft. Tot in onze eeuw toe was dit het belangrijkste uitgave waarin de geschiedenis van onze stad tot dat jaar werd beschreven; met de hem ten dienste staande middelen een grote prestatie.
- **1672** Het 'Rampjaar', waarin het land over land werd aangevallen door Frankrijk en enkele Duitse vorstendommen en vanuit zee door Engeland, was vooral economisch catastrofaal, ook voor Delft. Holland bleef behoeft voor bezetting en Engeland werd in 1674 op

zee verslagen maar de handel kwam totaal stil te liggen. Mensen kochten alleen het nodige en zodoende konden kunstschilders nauwelijks meer een werk verkopen. Iemand die hieronder zeer geleden heeft, was Johannes Vermeer. Hij overleed na een korte ziekte in december 1675 en bleek toen bankroet te zijn. Van Leeuwenhoek werd curator van zijn boedel.

- **1678** De Kaart Figuratief ziet het licht. In opdracht van het stadsbestuur zorgde Dirck Evertsz. Van Bleyswijck er voor dat er een stadsplattegrond kwam waarop alle gebouwen van de stad waren ingetekend. Om de plattegrond heen waren prenten gerangschikt die de glorie van de stad weergaven: Delfshaven, diverse heerlijkheden (dorpen waarvan de stad 'heer' was) zoals Schoonderloo en Overschie, van de beide kerken en stedelijke gebouwen enzovoort. Van deze eerste staat van de plattegrond berust het enige exemplaar bij het stadsarchief. Alle andere exemplaren betreffen een bijgewerkte versie uit 1703.

januari 2018